

Prof. Ona Voverienė. KGB galybės šaknys

Daugiau kaip pusę XX amžiaus Lietuva buvo už „geležinės uždangos“, o jos piliečius akylai saugojo komunistinės slaptosios tarnybos. Okupuotos Lietuvos teritorijoje 1954-1991 metais veikusi KGB pagrįstai asocijuojasi su represijomis ir psichiatrine prievarta, kankinimais ir šantažu, užsakytomis žmogžudystėmis ir laiškų iliustracija, masiniu agentų verbavimu ir slaptomis politinių kalinių kapinėmis. KGB arsenale – klastojimai ir kompromitavimas, psichotropinių preparatų naudojimas ir teroristų bei žudikų globa, karinių ir pramoninių paslapčių vagystės. Kokios buvo realios KGB galimybės, ką ir kaip galėjo sekti, kokias priemones slapta naudojo, kokie žinomi žmonės neatsispyr KGB pagundoms ir ką dar slepia Baltijos šalyse nesunaikinti KGB archyvai, - ieškokite atsakymų šioje knygoje.

dr. istorikas Arvydas Anušauskas
KGB. Visiškai slaptai (V., 2015)

Ši dr. Arvydo Anušausko knyga – tai KGB enciklopedijos Lietuvoje įvadinė knyga, kuri neabejotinai jau įeina į Lietuvos istorijos knygų aukso fondą ir išliks šimtmečius, matyt, tol, kol numirs paskutinis komunizmo šmėklos, klajojančios po pasaulį nuo 18 a. antrosios pusės, garbintojas. Komunizmo šmėkla pasirodė esanti stebėtinai vitališka, pajungianti jos šėtoniškiems kerams naujas ir naujas kartas, rases ir teritorijas. Iš čia ir Šėtono karalystė jau daugelyje pasaulio valstybių ir paties Šėtono įsikūnijimas Stalino, Hitlerio, Bašar Asado, išžudžiusio, padedant bičiuliui iš Rytų, savo tautos žmonių, vyrų, vaikų, moterų ir senelių – jau tris šimtus tūkstančių ir dar vis tebežudančio, pasauliui sergant trijų beždžionių sindromu – nieko nemato, nieko negirdi, nieko negali padaryti – tik leisti į orą pripūstus žodžių balionus.

Iš kur KGB galybės šaknys, paralyžiuojančios žmonių protus ir širdis, kai iš septynių milijardų pasaulio žmonių neatsiranda nei vieno mąstančio ir protingo, kuris, kaip savo laiku Dovydas įveiktų šitą pasaulio siaubūną Galijotą – komunizmo šmėklą ir jos žudančią ranką – KGB?

Istorikas dr. Arvydas Anušauskas gerokai priartėjo prie tos paslapties išaiškinimo per Lietuvos KGB padalinį. Tik priartėjo. Tačiau, matyt, dar turės praeiti daug laiko, kol moksliniai tyrimai taps kūnu ir praktika, ir politikai galės realiai tų tyrimų rezultatais pasinaudoti. O dabar ši knyga turėtų tapti kiekvieno mąstančio lietuviu, juolab besidominčio politika, staline knyga, į kurią reikėtų kartas nuo karto žvilgtinti ir pasitikrinti ar neapsirinki?

Knygą sudaro pratarmė, įvadas ir keletas skyrių, fiksuojančių problema besidominčių dėmesį: Postaliniis KGB: Smogikai ir generolai. Modernizuotas KGB-VRM tandemas. Žvalgyba plius politinis sekimas. Uždrausta Lietuvos teritorija (partinis KGB filtras ir kt.). Nomenklatūros ginklanešiai: Čekisto portretas. Iš buvusio viršininko prisiminimų. Atrankinis sekimas totalinės kontrolės sąlygomis. KGB Klaipėdos uoste. Sekamieji. Slaptos kontrolės galimybės. Per „Geležinę uždangą“. Batusis-Suchumis. Brazinskių istorija. KGB žvalgyba iš Lietuvos (KGB prieš Lietuvos diplomatus). KGB kova su tautiniu

atgimimu Lietuvoje. Slopinimo planas „Metel“. KGB irimas. (KGB skilimas ar jo iliuzija: svetimi tarp savų? VSD prieš KGB). KGB likvidavimas. Epilogas, bet ne pabaiga. KGB palikimo įtaka (ilustracijos vingiai. KGB rezervas – valstybės problema). KGB struktūra. Nuorodos. Asmenvardžių rodyklė.

Pasikeitus Lietuvoje politinei valdžiai 1993-1996 metais KGB palikimas – 222 081 (du kilometrai KGB Lietuvos žmonėms užvestų bylų: tarp jų 94 052 baudžiamųjų, 32 568 po karo grįžusių iš Vokietijos filtracinės bylos, 57 819 vykususių į užsienį patikrinimo bylų – iš viso 107 kortotekos, apimančios 809.155 korteles – nebuvo tvarkomos, tiriamos, analizuojamos. Dar daugiau LR Prezidentas Algirdas Mykolas Brazauskas siūlė visą KGB archyvą sudeginti, kad nedrumstų šventos ramybės. Tik politiniai kaliniai ir tremtiniai, 1993-1996 budėję paromis KGB rūmuose, išsaugojo tuos archyvus nuo sunaikinimo (Ten pat, p. 395).

Knyga – 462 puslapių apimties. Joje panaudota 697 informacijos šaltiniai; archyviniai dokumentai ir straipsniai bei knygos viešojoje spaudoje. Asmenvardžių rodyklėje – 1009 pavardės, tarp jų ir kagebistai, ir jų sektieji asmenys, kuriems buvo užvestos bylos, bei autoriai apie vienus ir kitus rašę viešojoje spaudoje.

Knyga – tai ne skaitymas vienu prisėdimu, o tik nedidelėmis dozėmis, reikalaujantis ne tik paskaitymo, bet ir pamąstymo. Todėl knygoje kiekvienas skaitytojas, neabejoju, atras savo temą, kuri jį domins, ir tikiuosi savo įspūdžiais pasidalins ir su platesniu skaitytojų ratu. Apie tuos dalykus kalbėti reikia. Dažnai ir rimtai. Tik viešumas gali mus prikelti iš nusiminimo ir apginkluoti objektyvia informacija prieš mūsų kaimynių penktųjų kolonų varomą propagandą prieš mūsų tautą ir mūsų valstybę mūsų pačių šalyje.

Postalininis KGB

Kaip savo knygoje pripažįsta istorikas A. Anušauskas, „Pagrindinius savo bruožus komunistinė slaptoji institucija įgijo iki 1954 metų. Buvo jos istorijos keli laikotarpiai: buvo čekistinis – ČK laikotarpis – kai dar Lenino iniciatyva buvo iššudyti milijonai Rusijos inteligentų ir valstiečių, nepatenkintų bolševikų valdymu; buvo stalinistinis „ježovinis laikotarpis“, kai milijonais buvo žudomi „liaudies priešai“ pačioje Rusijoje; buvo berijinis NKVD laikotarpis, kurio kruvinus gnaužtus, nusinešiusius kelis šimtus tūkstančių lietuvių gyvybių, teko patirti ir Lietuvai ir kitoms rusų okupuotoms, neva, socialistinėms valstybėms; buvo trumpas MGB ir GPU siautėjimo laikotarpis, o 1954 metais prasidėjo, neva, naujas tos čekistinės organizacijos raidos periodas – KGB (Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti).

Vilniuje, visuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose ir rajonų centruose buvo įkurti KGB padaliniai, kurių veiklą kontroliavo ir didžiąją dalį jo darbuotojų paruošė ir rekomendavo tarnybai KGB struktūrose miestų ir rajonų Komunistų partijos ir Komjaunimo komitetai. Taigi Lietuvoje KGB struktūrose dirbo keli tūkstančiai žmonių, ir labai platus agentų ir informatorių tinklas, kuriems už paslaugas buvo mokama. (nedaug – vidutiniškai 30 rublių, kartais ir daugiau, priklausomai nuo paslaugos svorio).

Po daugiau kaip pusantro dešimtmečio okupantų vydytų žudynių Lietuvoje, gyventojų masinio teroro, deportacijų, ginkluoto ir visų formų neginkluoto pasipriešinimo slopinimo, KGB pasirinko minkštesnes savo galios demonstravimo formas – žodžio cenzūrą, represijas (nepaklusniųjų baudimą kalėjimais ir lageriais, už menkesnius nusikaltimus pagal įvairiausių Baudžiamojo kodekso straipsnius), psichiatrinę prievartą... Ir nors knygoje nenurodyta, bet praktikoje būta ir gana daug – žudynių, pridengtų visokiomis pasakomis ir šytais: kun. Juozo Zdebskio ir kun. Broniaus Laurinavičiaus nužudymas, kitaminčių – poeto ir rašytojo K. Jakubėno, filosofo Mindaugo Tomonio, prof. Jono Kazlausko, pasaulyje pripažinto mokslininko lituanisto, A.M. Brazausko konkurento Lietuvos prezidento rinkimuose Stasio Lozoraičio nužudymai, kelių dešimčių kunigų nužudymai ir t.t.).

Taigi KGB veiklos čekistinė esmė, kaip buvo, taip ir liko ta pati, tik sumažinus politinių oponentų žudynių skaičių, bet išsaugant komunistinės ideologijos pagrindinį principą – surask priešą ir jį sunaikink! – neapykantą žmogui. Išsaugotas ir kitas čekistinės veikos principas – visų kartų, kokiais vardais ši čekistinė organizacija bebūtų vadinama, padarytų nusikaltimų įslaptinimas ir griežčiausias tų paslapčių saugojimas, nusinešant jas, tik į kapus.

Už tos paslapties atskleidimą grėsė patiems čekistams griežčiausia bausmė, grasinimas, kad toks nusikaltėlis, kaip, beje, ir visi kiti, bus išaiškintas, susektas, surastas, kur jis besislėptų, ir griežčiausiai nubaustas. Ką tai reiškia patys čekistai tai žinojo, nes patys tuo buvo susitepę. Todėl ir buvo savo organizacijai paklusnūs.

KGB galybės kuriami mitai ir legendos

KGB galybės kuriamiems mitams ir legendoms komunistinės valdžios pinigų niekad negailėjo. Vieną iš jų jau paminėjome: jeigu kuo nors nusikaltai komunistinei okupacinei valdžiai, tai būsi neišvengiamai KGB susektas, išaiškintas ir nubaustas (kalėjimu arba psichiatrine ligonine, kur iš tavęs, tai yra žmogaus padarys tik nemąstančią daržovę). KGB akis buvo prilyginam Dievo akiai, kuri viską mato, žino, supranta ir paaiškina... ir baudžia.

Kitas, įtaigus KGB pozityvaus ieškotojo, neeilinio proto ir išminties romantiko, visus proto mūsų laiminčio didvyrio – įvaizdis buvo kuriamas vaidybiniuose filmuose. Knygoje primenami mūsų kartai gerai žinomi tokie filmai, kuriais buvo savo laiku žavėtasi ir nekantriai laukta jų pasirodymo kino bei TV ekranuose: tai „Valstybinis nusikaltėlis“ (1964), „Rezidento likimas“ (1970) „Ne sezono metas“, kuriame pagrindinį vaidmenį čekisto K. Ladeinikovo atliko mūsų žytmusis aktorius Donatas Banionis arba „17 pavasario akimirku“ su vienu garsiausių Rusijos aktoriumi Tichonovu čekisto Štirlico vaidmenyje; „TASS įgaliotas pranešti...“ (1984) ir t.t. Vladimiras Putinas vienoje iš jo spaudos konferencijų pripažino, kad KGB mitų ir legendų prisodrinta romantika, pateikta filmuose ir psichologiškai įtaigiai parašytose knygose, buvo pahrindinis veiksnys, paskatinęs ir jį pasirinkti kagėbisto profesiją.

KGB rūmuose buvo įsteigtas Čekistų muziejus, kuriame buvo pateiktos ir pokario čekistų „didvyriškumo“ legendos, naikinant lietuvių tautą, ypač jos jaunimą, ginkluoto pasipriešinimo dalyvius, čekistų vadinamus „banditais“ Muziejuje dirbo geros renginių organizatorės ir kalbėtojos: Janina Melnikaitė (raudonosios Zarasų partizanės Marytės sesuo), Regina Eimontienė, Aldona Levinskienė, Laima Ona Špokienė. Čia jaunieji čekistai duodavo priesaiką ir būdavo apdovanojami veteranų – pokario enkavedistų. Šie dažnai būdavo kviečiami papasakoti jauniems apie savo kruvinus „žygdarbius“, žiaurumu ir neapykanta savo tautai ugdyti jaunuosius. (Ten pat, p. 119)

Knygos autorius, turėdamas galvoje, kad žmonės dažniausiai tapatina KGB su kitomis valstybės slaptosiomis tarnybomis, skaitytoją perspėja, kad tarp jų ir KGB niekada nebuvo lygybės ženklas. „KGB glaudžiai susijusi su komunistine politine valdžia, buvo kur kas didesnės galios, negu bet kuri slaptoji tarnyba... Jos rūsiuose Gedimino prospekte kalintus žmones, kažkada pakeitė jiems sudarytų bylų pilnos lentynos, kruvinas šaudymo kameros grindis padengė pusmetrinis betono sluoksnis“ (Ten pat, p. 10).

Kagėbisto tapatybė

KGB Lietuvos padalinio kolektyvinis portretas 1981 m. buvo toks: 1536 darbuotojai, tarp jų 793 karininkai. 262 seržantai ir praporščikai, kiti – darbininkai ir tarnautojai. 320 KGB karininkų dirbo rajoniniuose KGB skyriuose; 242 priklausė „neviešai sudėčiai“ (jie vykdė išorinio ir techninio sekimo funkcijas). (Ten pat, p. 413) Darbo stažą, didesnę negu 10 metų, turėjo tik 6 proc. KGB darbuotojų. 77 proc. turėjo aukštąjį ir nebaigtą aukštąjį išsilavinimą; 86 proc. dar ir specialų čekistinį parengimą.

Darbas KGB buvo prilyginamas darbui Ginkluotose pajėgose (daugiausia buvo kviečiama į KGB struktūras iš Kauno kultūros instituto), rekomenduodavo darbui KGB Miestų ir rajonų Komunistų partijos ir Komjaunimo komitetai. Iš kandidato buvo reikalaujama išverti didelius fizinius ir nervinius krūvius; mokėti užmegzti kontaktus su nepažįstamais žmonėmis, daryti būtiną poveikį jiems.

Nors knygoje ieškojau, bet neradusi supratau, kad, matyt, kalbėti apie psichologinį kagėbisto portretą – tai ne istoriko užduotis. Mes tik įsivaizduojame, kad kagėbistas, tai būtinai turi būti kažkokių sadistinių polinkių turintis individas (kaip pokario baisiausi žudikai – Rainių žudikas Raslanas, Nachmanas Dušanskis, Leonardas Martavičius, Antanas Chainauskas, smogikas Jurgis Janušauskas-Sakalas, nužudęs 50 partizanų, ypatingai žiaurus Mykolas Gulbinas ir kt.). O iš tikrųjų, tai į KGB ateidavo dirbti ateidavo mūsų, sovietukų kartos, jau nuzombinto mokykloje ir gyvenime proto, individai. Matyt, esmė čia ne ta, kas ateidavo į KGB, o tame kas pasilikdavo dirbti.

Studijavau VU Istorijos-filologijos vakariniame skyriuje anglų kalbą ir literatūrą. Jau ketvirtame ar penktame kurse (mums mokyti reikėjo 6-rius metus) ir mūsų kurso neaplenkė „prkliai“ iš KGB. Pabendravo tik su dekanu ir kurso kuratore.. Tik vėliau sužinojome, kad iš mūsų 25 atsirinko tik vieną. Vėliau ji pati pasigyrė, esanti laiminga, dar nebaigusi Universiteto, pakviesta dirbti į saugumą Gyrėsi, kad jau ne tik turi darbą, bet ir gaus atlyginimą 25 procentais didesnę, negu pagal kvalifikacinę atlyginimų schemą. Be to, kiekvienais metais gaus nemokamą bilietą geležinkeliu į ten ir atgal į Sočį, arba Krymą, ar kitą kurortą, kokį bepanorės. Mes tada klausėmės, lūpą atvėpusios, ir, žinoma, pavydėjome tokios sėkmės savo kolegei. Tais pačiais metais ir mano pažįstamas bičiulis iš VISI, šaunus vyrukas, puikiai mokėsis, penketukininkas, pasigyrė, kad jį iš antro kurso komandiruoja studijuoti į Maskvą į diplomatinį korpusą (taip jis sakė). Po kelerių metų sutikau jį Gedimino prospekte su milicijos karininko uniforma.

Taigi į KGB būdavo verbuojama įvairiai: vieniems žadama daugiau ir įvairesnių materialinių gėrybių, kitiems – KGB buvo, kaip alternatyva tarnybai kariuomenėje, ypač, kai prasidėjo siuntimas kariauti okupacinio žiauraus karo į Afganistaną, trečius, kaip ir V. Putiną žavėjo galimybė per KGB patekti į žvalgybininkus; ketvirti, ypač užsienyje, kaip ir mano buvęs kaimynas, parvykęs iš Amerikos žurnalistas, Vytautas Alseika, prof. Marijos Gimbutienės brolis, šantažu buvo „įvartytas į kampa“, užverbutas tapo agentu „Orestu“ ir savo straipsniais ir knyga „Trys dešimtmečiai emigracijoje“ šmeižė paties KGB specų parašytais tekstais Amerikos lietuvius (Ten pat, p. 204).

Psichologinis kagėbisto portretas buvo formuojamas specialiuose čekistų kursuose, ir jau darbinėje veikloje, kur ypač buvo gerbiami jau minėti baisiausi pokario žudikai Jie jauniems čekistams valandų valandomis pasakodavo, kaip jie kovojo ir žudė jaunos Lietuvos partizanus, kiekvienas gyrėsi, kiek daug jų nužudęs. Rodė savo apdovanojimus ir patys teikė apdovanojimus jauniems kagėbistams.

Nors KGB sistemoje buvo labai griežta drausmė ir tvarka, tačiau ir tarp jų, kaip rašoma knygoje, buvo ir piktnaudžiaujančių alkoholiu, ir įvairiausių falsifikavimų dokumentuose, ir ypač daug piktnaudžiavimų savo galimybėmis. Kasmet keliasdešimt KGB darbuotojų (daugiausiai karininkų) pelnydavo drausmines arba partines nuobaudas, daugiausiai dėl girtuokliavimo. KGB kasmet tarnybą turėdavo palikti apie 5 proc. darbuotojų. Į jų vietas buvo verbuojami kiti (Ten pat. P. 107).

Įdomu ir tai, kad ir šioje savųjų baimės valdomoje struktūroje, vidutiniškai kartą per metus pasikartodavo ir išdavystės, kai kagėbistai „parsiduodavo“ užsienio žvalgyboms. Tokia informacija buvo ypač slepiama, bet vis tiek buvo galima sužinoti, kaip ir apie Klaipėdos skyriaus KGB karininką Olegą Lialiną, kuris „parsidavė“ Didžiosios Britanijos žvalgybai. (Ten pat, p. 129)

Atgavus nepriklausomybę – KGB baimę keitė viešumo baimė

Atgavus Lietuvos nepriklausomybę keli šimtai buvusių KGB'istų įsitvirtino išsiskirstę po Nepriklausomos Lietuvos policiją, muitinę, pasienio tarnybą, prokuratūrą, teisėsaugos struktūras, žvalgybos institucijas, tapo verslininkais, advokatais, bankų ir privačių kompanijų saugos darbuotojais, net aukštųjų mokyklų dėstytojais,. 1992 m. Lietuvoje buvo 12 000 Gynybos ministerijos pensininkų, 1 600 KGB pensininkų ir

600 KGB atsargos karininkų, keli tūkstančiai veikusių agentų ir 30 tūkstančių archyvinių agentų. Šalia jų tais metais Lietuvoje dar buvo 22 000 Rusijos kariuomenės (Ten pat, p. 389). Tai buvo jėga, iš kurios Lietuvos komunistų partija sėmėsi mitologinės stiprybės ir daugelį metų valdė, neva, nepriklausomą Lietuvą. Dalis kagebistų pasirinko emigraciją – ne tik į Rusiją, bet ir į JAV, Didžiąją Britaniją, Vokietiją, Kanadą, Izraelį. Rusija dar ilgą laiką KGB tarnavusiems darbuotojams, V.Putinui pareiškus, kad buvusių čekistų nėra (visi jie tarnyboje!), mokėjo jiems pensijas Lietuvoje. Didesnes, negu Lietuva galėjo mokėti savo pensininkams. Ne veltui. Gaunantieji pensijas iš Rusijos jai atidirbo, informuodami apie mūsų VSD neprofesionalumą, dar tebeesančią Lietuvoje KGB visagalybę, ir neva, KGB užverbuotus dešiniuosius politikus (kairieji, savaime suprantama, buvo ištikimi KGB ir jai tarnavo, kaip buvo įprasta, pagal pirmąjį pareikalavimą), suskaldytas patriotines tautines organizacijas, vidinių įtampų didinimą, prieštaravimų valdžiai didinimą ir pan. (Ten pat, p. 333) Dar 1991 m. konspiracinio buto komendantė Danguolė Travkina už paslaugas KGB gavo 415 800 rub.; Elžbieta Krasikova – 286 329 rub.; Boleslavas Vidugiris – 155 150 rub.. Pinigai buvo gabenami slapta iš Gardino į Naująją Vilnią. Ir juos tik grynais čia paimdavo minėti KGB darbuotojai. (Ten pat, 384). Net gi po pučo Maskvoje pinigai į Lietuvą tekėjo „upeliais“: Z.Noreikienė gavo 25 210 rub., KGB pplk. Vytautas Šaulys – 89 672 rub.; KGB pplk. V. Norkūnas 11 758 rub.; E. Gavrilova 55 000 rub., E.Krasikova – 28 329 rub.(Ten pat. P. 385) ir pan. Pateikta KGB išmokėtų pinigų išsklotinės dalis, jungianti 1878 KGBistų pavardes (ten pat, p. 385).

Kurį laiką KGB'istai veikė, tarsi privengdami atkurtos „nepriklausomybės“ valdžios, o vėliau, kelis rinkimus į Seimą laimėjus komunistams, taip sužūlėjo, kad ėmė atvirai veikti prieš Lietuvą, pasinaudodami tuo, kad kairieji į Europos institucijas ir Teismą pasiuntė dirbti tokius pačius KGBistus. Taip KGB'istai K. Džiautas ir J. Sidabras net bylą prieš Lietuvą laimėjo, o KGB mjr. Gulbinas (ko gero, nuožmaus sadisto NKVDisto M. Gulbino palikuonis – O. V.) atvirai šmeižė spaudoje mūsų žymiausius žmones, parašydamas ir savo pareigas KGB.

Savarankišką informacinę vertę turi ir asmenvardžių įdomi ir informatyvi rodyklė. Tarp 1009 joje pateiktų asmenvardžių, radau nemažai ir savo pažįstamų – VU dėstytojų, mokslininkų, su kuriais mielai bendravome, neįtardami, kad jie turi ir savo slaptąją gyvenimo pusę.

Kiek dar turės praeiti metų, o gal dešimtmečių kol apsivalysime nuo Rusijos penktosios kolonos, kurioje, be jokios abejonės daug veikiančių kagebistų, to neprognozuoja nei knygos autorius, nei kas nors, jau perskaitęs knygą „KGB. Visiškai slaptai“, Taigi turime vertingą knygą, orientuojančią mus aplinkoje, ir turinčią ypatingai svarbią reikšmę antikomunizmo teorijos ir jo praktikos plėtrai.

2017-01-29